

AGRARPRÆSIDENTEN FR. ANDERSEN-ROSENDAL

Mindeord af *Fr. Hjort*

Vor nuværende Ungdom kender kun lidt eller intet om den Mand, som her skal omtales; ja, endog de, der staar i deres første Manddom, ved kun lidt om *Andersen-Rosendal*; men alle de ældre og især de gamle overalt i vort Land — ganske særlig blandt danske Landmænd — i deres Erindring staar denne Mand som en helstøbt Personlighed.

Naar Proprietær Andersen-Rosendal blev saa kendt, ja, populær i hele Danmark, som han gjorde, var det begrundet i, at han var en virkelig Mand, en Mand, der ikke svævede hid og did som et Siv for Vinden, men han var sin Mening bekendt, og han turde aabent udtale den for alle. Men det var ikke alle, der ønskede at høre hans Mening, thi den gik ofte stik imod, hvad andre mente var det rette. Dette førte med sig, at Andersen-Rosendal fik mange Modstandere og mange aabenlyse Fjender, særlig blandt Politikere af *alle* Partier, hvis Veje han ofte krydsede — ja, modarbejdede! Men blandt de danske Landmænd havde Andersen-Rosendal særlig sine mange og trofaste Venner, hvis Antal voksede, som Aarene gik. Naar Vennekredsen stadig blev større og talrigere, laa det først og fremmest i hele hans tiltalende Personlighed med hans ualmindelig vindende Væsen, ligefrem og altid imødekommende; han var en ret høj, rank, flot og velskabt Skikkelse, der i Ydre meget mindede om en ældre Officer; han var kundskabsrig, af megen Takt og Dannelse, havde en skarp Forstand, udmærkede Talegaver, var slagfærdig i Debatten og kunde optræde med megen Kraft og Myndighed. Kun, naar han syntes, nogen kom ham for nær, kunde han vende det laadne ud, og hans Svar var da ofte bidende og vittige. Hvor Situationen krævede det, kunde han dog ogsaa vise Snildhed, Lune og Snarraadighed. Hans Foredrag krydrede ofte af smaa Anekdoter og Lignelser, som bed sig fast i Hukommelsen; — den, som har hørt Andersen-Rosendal

tale eller en Samtale i en Kreds af Venner, kan godt forstaa, at der er gaaet en dygtig Pædagog tabt, den Gang han svigtede Skolen for at blive Landmand.

Andersen-Rosendal var en Mand, om hvem det med Rette kan siges, at han „var sin egen Lykkes Smed“. Fra uanselige og smaa Kaar har han med Klogskab, Energi og Ihærdighed arbejdet sig frem baade til økonomisk Uafhængighed og til stor social Betydning, hvilket alt i mange Aar gjorde hans Navn til det mest omdebatterede blandt Landbrugets Mænd. Hans Navn var i lang Tid som et Kampsignal saavel for Modstandere som for Venner.

Forklaringen herpaa laa maaske noget i dette, at han mødte frem paa Scenen som selfmade Mand uden nogen Slægtstradition i Ryggen og uden andet Skjold og Værge end sin klare Forstand og en lykkelig medfødt Evne til at give sine Tanker et kort og præcist Udtryk. Dette æggede paa den ene Side hans Modstandere, og paa den anden Side styrkede det hans Selvfølelse og gjorde hans Klinge skarpere overfor dem, der var ham underlegne i Dygtighed, men hans Overmænd ifølge Hof- og Statskalenderen.

Johan Frederik Andersen-Rosendal blev født 17. Juli 1839 i Ubby ved Kalundborg, hvor Faderen *Niels Andersen* den Gang var Lærer (f. 1796, d. 1864). Moderen hed *Maren Folmersdatter* (f. 1799, d. 1880).

Han blev gift i Fuglslev i Jylland med *Holgine Bolette Marie Andersen*, f. 13. Decbr. 1843 i Fuglslev, Randers Amt, d. 19. Febr. 1916 paa Sophielyst ved Helsingør, Datter af Lærer *Mads Andersen* (f. 1812, d. 1879) og *Marie Caroline Petersen* (f. 1815, d. 1894).

Ligesom flere af de ældre Brødre gik han Seminarievejen som 19-aarig og vakte blandt Lærere og Kammerater Opmærksomhed ved sit hurtige Nemme. Efter at have taget Lærereksamen var han i nogle Aar Huslærer hos Provst Nielsen i Langebæk ved Kallehave, hvor der var mange Børn, af hvilke den ældste, Bornemann Nielsen, mange Aar efter blev Præst i Vemmelev og Provst i Slagelse Herred, samt Folketingsmand for Bogense-Kredsen og Kirkeminister. Sidst i

Treterne blev Andersen-Rosendal Lærer i Refsnæs Skole. Han havde Ord for at være en dygtig Lærer, der forstod at vække Børnenes Interesse, men den pædagogiske Virksomhed tilfredsstillende ham dog ikke. Derimod havde han megen Interesse for alt, hvad der vedrørte Landvæsenet, og denne Interesse næredes ved hans hyppige Besøg paa Refsnæsgaard, der den Gang ejedes af den dygtige og meget ansete Landmand, Proprietær *O. Lawaetz*.

I 1871 brød Andersen-Rosendal overtværs og gav sig til at søge en Landejendom og kom i Forbindelse med den daværende Ejer af Gaarden *Rosendal*, der ligger $1\frac{1}{2}$ Mil nord for Odense i Lunde Sogn. Han ejede selv ca. 5 à 6000 Rdl. og fik tillige et privat Laan paa 10,000 Rdl.; med denne beskedne Kapital købte han Rosendal. Tilsyneladende stod han saaledes paa svage Fødder, men Andersen-Rosendal ejede noget, der var bedre end Penge i dette Tilfælde, han var nemlig en sjælden fin Regnemester og et stort Forretningstalent. Disse Fordele forstod hans Kolleger ogsaa at benytte sig af ved at lade sig repræsentere af ham i et Utal af offentlige Hverv.

Som Skikken er paa de fleste Egne af Fyen, fik ogsaa den unge Skolelærer, hvis Navn var *Johan Fr. Andersen*, paahæftet Gaardens Navn til sit eget, hvorfor han ogsaa efter nogle Aars Forløb antog Navnet *Andersen-Rosendal*, under hvilket han blev godt kendt over alt i Danmark. — Nu skulde altsaa den sjællandske Skolelærer til at være Agrar paa Fyen — og det blev han.

Til Gaarden Rosendal hører der ca. 18 Tdr. Hartkorn og ca. 150 Tdr. Land af „Sletten“s allerbedste Jord med dyb Muld, men dengang i forsømt Kultur og fyldt med Ukrudt. Folk paa Egnen spaaede da ogsaa den nye Skolelærer en krank Lykke. Men Spaamændene fik Uret. Ved en grundig Dræning, Mergling og stærk Gødskning fik Andersen-Rosendal Jordens Ydeevne bragt godt op paany, og ved Hjælp af en yderst intensiv Drift steg efterhaanden Ejendommens Avl fra 870 Tdr. Korn til over 2000 Tdr.

Senere købte han 270 Tdr. Land inddæmmet Areal af Odense Fjord. Samtidig med denne forbløffende Fremgang i Gaardens Pro-

duktionsevne foretog han store Forandringer i Driften. Han havde saaledes to Gange Hvede og en Gang Hestebønner i en 8-aarig Rotation og indførte tillige Sukkerroeavl. Endvidere indrettedes et Fællesmejeri paa Gaarden, i hvilket der bearbejdedes 3 Millioner Pund Mælk aarligt og produceredes ca. 400 Pund Smør dagligt. I dette Mejeri installeredes den *første Centrifuge*, som kom til Fyen.

Efter alt dette at dømme var det ikke saa forunderligt, at Naboer og Folk paa Egnen snart fik Respekt for „Skolelæreren“, som Sognets Beboere viste ved, at de Aaret efter hans Ankomst til Sognet valgte Andersen-Rosendal ikke alene til Medlem, men tillige som Formand i Sogneraadet; ligesom han i det næste Aar valgtes ind i Amsraadet. Hertil kom efterhaanden, som Tiden gik, et Utal af andre Tillidshverv i det offentlige Tjeneste. Han blev saaledes Næstformand i „Fyens Stifts patriotiske Selskab“, Næstformand i „Nordfyens Landboforening“, Direktør i „Odense Svineslagteri“, hvilket han selv tog Initiativet til at oprette; Direktør for „Fyens Stifts Kreditforening“, Formand i Direktionen for „Den nordfynske Jernbane“, hvis Tilblivelse væsentligst skyldtes ham, og dette var den første danske Privatbane, der byggedes uden Tilskud fra Stat eller Amt. Desuden blev han Medlem af Landvæsens-Kommissionen, Formand i Statsstyreskuekommissionen for Fyens Stift fra 1887 til sin Død — og meget mere. I disse Stillinger jævnedes A.-R. mange Forhindringer og Fordomme og maatte undertiden bruge skarpe Midler dertil for at faa det af Vejen. Han gled sjældent eller aldrig lydløst ind paa den nye Plads; der stod ofte Gny om hans Navn og Optræden, ofte var det noget af en erobret Skanse.

Som det vil ses, var det altsammen meget betydelige Stillinger, der blev betroet den Mand, og det blev alt røgtet til stor Fuldkommenhed, og vistnok til alles Tilfredshed. Han kom ingen Steder frem ved Protektion, men det var „Manden selv“, der banede Vejen; alle anerkendte hans udmærkede Evner.

En mærkelig Begivenhed, som Andersen-Rosendal selv har fortalt mig, vil jeg meddele her, da den vist er ret enestaaende og mærkelig.

Ved et Dyrskue i Odense sidst i Firserne, hvor Andersen-Rosendal var tilstede som Statens Tilsynsførende, blev han slaaet af en Hingst, der ramte ham i venstre Side af Hovedet, saa Tindingen og hele Kæbebenet blev fuldstændig knust; Andersen-Rosendal segnede om paa Stedet, og alle troede, han var død med det samme. Ambulancen kørte ham til Sygehuset, og alle Bladene meddelte næste Dag, at Manden var død, og beskrev den frygtelige Begivenhed. Men efter en Dags Forløb vaagnede Andersen-Rosendal op igen, og efter nogen Tids Ophold paa Hospitalet kom han atter til Kræfter, og da der var gaaet nogle Uger, var han uden for Fare; der blev bragt ham nogle Aviser, i hvilke han læste Begivenheden om *sin egen Død!* Men „det gjorde et underligt Indtryk paa mig at læse derom,“ sagde Andersen-Rosendal. Han kom sig fuldstændigt, og det mærkelige er, „at jeg, siden jeg fik den paa Øret, kan tænke meget mere klart og hurtigere, end jeg kunde før, saaledes er det, ligesom det svære Slag har rystet Hjernen i en bedre Orden, end den var forud!“ — Men for hele Resten af sit Liv bar han ret tydelige Ar efter det store Slag, dog uden at det kendeligt skæmmede den stoute og smukke Mand.

— Andersen-Rosendal satte en Ære i at tilhøre den danske Landbo-stand og arbejdede med stor Iver og Dygtighed med i alt, hvad der kunde gavne de arbejdende Landmænd. Han saa, at de forskellige politiske Partier dels med og dels mod deres Villie kom til at skade Landbruget og dets Udøvere ofte for store økonomiske Interesser, og derfor besluttede Andersen-Rosendal at „sætte sin storpolitiske Frakke paa Laane-Kontoret“, som han udtrykte sig, og forsøgte saa, om det ikke var muligt at samle alle danske Landmænd om deres fælles Interesser. Til den Ende indbød han først 60 fynske Landmænd (deraf 30 Højre- og 30 Venstremænd) til et Møde i Odense den 29. April 1893 for dér at drøfte, hvad der kunde gøres for at hjælpe i den Misère, som trykkede Landbruget. Tanken vandt god Anklang fra alle Sider, og der blev nedsat et Udvalg, som skulde forberede et stort offentligt Møde om Sagen. — Efterat en Forsamling paa 100 jyske Landmænd i Maj Maaned havde holdt et lignende Møde i Aarhus,

blev der den 27. Maj holdt et Møde af Landmænd fra alle Egne af Danmark. Dette Møde fandt Sted i Fruens Bøge ved Odense, og Resultatet blev Oprettelsen af *Danmarks Agrarforening*. Denne Forening fik straks en uventet stor Tilslutning, der noksom tilkendegav, at Tanken om en upolitisk Organisation af Danmarks Landmænd havde fundet en lydhør Sangbund blandt det arbejdende Landbrugs Mænd. — Kammerherre *Barner* fra Eskildstrup blev Agrarernes første Præsident, men som den, der havde givet Stødet til Foreningens Dannelse, valgtes Andersen-Rosendal til Foreningens Vicepræsident. I den paafølgende Tids agrariske Diskussion og Agitation deltog Andersen-Rosendal nu med megen Iver og Held, og da *Barners* Efterfølger i Præsidiat, Godsejer *E. Neergaard*, Aakjær, efter Landstingsvalget i Randers 1896 nedlagde sit Mandat, valgtes Andersen-Rosendal til Præsident.

Først paa dette Tidspunkt kom jeg i nærmere personlig Forbindelse med denne udmærkede Mand.

Der blev i Foraaret 1896 afholdt et stort Agrarmøde i Aarup; her fremkom jeg med Forslag om, at Landmændene selv burde oprette et *Dagblad*, som væsentligt skulde ofre sig for Landbrugets og Landmændenes Interesser. Tanken vandt enstemmig Tilslutning, og et Udvalg paa 3 Mand blev nedsat for at søge Sagen realiseret.

Dette Udvalg kom til at bestaa af Forpagter *Thunbo*, Verving, Gaardejer *H. Hansen*, Fredskovsminde, og mig, som Formand. Vi fik hurtigt noget Materiale samlet, og under Arbejdet hermed traf jeg i Odense en Dag sammen med Andersen-Rosendal, hvem jeg forelagde Sagen om et Dagblad. Han blev straks overmaade interessert i Bladsagen og bad mig om at faa det hele udleveret til Laans. Jeg ømmede mig ved at opfylde dette Ønske; men han erklærede da, at han vilde forelægge hele Sagen for Hovedbestyrelsen, og føjede til: „*De ved nok, Hjort, at den, der tager Barnet ved Haanden, tager samtidig Moderen ved Hjertet!*“

Disse Udtalelser kunde jeg ikke staa for, saa Andersen-Rosendal fik alle Papirerne, og det viste sig, at han var den rette Mand, thi

i Løbet af et Aars Tid blev *Agrardagbladet* stablet paa Benene, og det vandt sig hurtigt en pæn Stilling.

Andersen-Rosendal havde den Glæde under sit Præsidium at opleve, at Spørgsmaalet om en Revision af de direkte Skatter blev løst, tillige med flere andre for Landbruget betydelige Love. Men paa Grund af Sorger og Bekymringer i sin Familie nedlagde han sit Hverv som Præsident paa Generalforsamlingen i Juli 1903 og udnævntes samtidig til *Æresmedlem af Danmarks Agrarforening*.

Kort før Andersen-Rosendal nedlagde Præsidiat, skrev *Nationaltidende*: „Da for nogle Aar siden Proprietær Andersen-Rosendal spaaede, at Agrarbevægelsen som en mægtig Bølge vilde skylle hen over Landet, blev denne Profeti vistnok af de fleste henregnet til det rene Fantasteri; Agrarernes Fordringer maatte synes i den Grad stødende mod alle sociale og økonomiske Overbevisninger, at ingen kunde tænke sig dem som Udgangspunkt for en helt ny Skattepolitik! — Og dog blev der *spaaet rigtigt*. Agrarbevægelsen blev virkelig en Bølge, der med en Naturmagts Uberegnelighed og Voldsomhed brød igennem alle Dæmninger og fejede al Modstand bort!“

Der er næppe nogen bedre Karakteristik end denne, der kan fortælle om Agrarbevægelsen — og dermed Andersen-Rosendals Betydning for vort Land.

Andersen-Rosendal var 2 Gange paa Valgtribunen, første Gang 25. April 1876 til Folketinget i Otterup-Kredsen, da han opnaaede 750 Stemmer, medens Lærer *Højmark* fik 15 Stemmer mere. Anden Gang var ved Landstingsvalget 19. Septbr. 1902, da Socialisterne kastede deres Stemmer over paa By-Højremanden Konsul *Hey*, alene for at *undgaa* Agraren Andersen-Rosendals Valg.

Etatsraad Andersen-Rosendal har foruden en Mængde Bladartikler skrevet en Del Pjecer af landøkonomisk Indhold, f. Eks. „Møntforandringens Virkninger“, „Landbrugets Forhold til Tolden“, „Rentefodens regulerende Indflydelse paa Forretningslivet“, „Det danske Landbrugs Driftskredit“, „Nogle Kreditforeningsbetragtninger“ og „Om Agrarpolitikens Fremkomst“.

Desuden har han som Medlem af Landhusholdnings-Selskabets Toldudvalg dels i 1887, dels i 1894 taget til Orde for en fornuftig Regulering og Indskrænkning af Industriens Beskyttelse. Det er derfor en pudsig Skæbnens Ironi, at Andersen-Rosendal netop paa Toldspørgsmaalet er blevet saa grundig misforstaaet i Aarene, der fulgte efter. Han var nemlig i den af Ministeriet Høring i 1899 nedsatte Landbrugstoldkommission Mindretallets Ordfører. Da Kommissionen *kun* havde at beskæftige sig med Spørgsmaalet om Gavnligheden eller Ikke-Gavnligheden af en Landbrugstold, vedtog Mindretallet, hvis primære Standpunkt var Frihandel, det subsidiære Standpunkt, at et Udførselsgodtgørelses-System var det eneste mulige for at yde Landbruget en Støtte, der kunde svare til Industriens Beskyttelse, og *saa-fremt* Ligestilling ikke kunde opnaaes ad den naturlige Vej, ved at Industriens Beskyttelse successivt formindskes. Derimod tog Mindretallet skarpt Afstand fra Tanken om en almindelig Landbrugstold. I den almindelige Opfattelse kom det imidlertid til at staa, som om Andersen-Rosendal var styret en Streg eller mere over mod Protektionismen, og denne ganske ukorrekte Opfattelse skadede ham ikke saa lidt, selv blandt gamle Venner.

Det er mit Haab, at Læserne af denne yderst korte Beskrivelse af enkelte Data i Andersen-Rosendals Liv vil forstaa, at han var en god Mand baade for sin Stand og sit Land. Vel sygnede Agrarbevægelsen hen en kort Tid, men faa Aar efter stod de samme Tanker op i *Landmandsforeningen* og *Landmandstidende*, og da disse ogsaa var slumret ind i en kort Søvn, vaagnede lignende Tanker delvis op i *L. S.*, og de vil blive ved at komme igen, saalænge Landmændene er Stedbørn blandt Landets Borgere. Landmændene vil have en rimelig Løn for deres Arbejde og hæves op i samme Plan som deres Medmennesker.

Med andre Ord, Andersen-Rosendals Idéer og Livstanker har dybe Rødder i det danske Landbrug og i Landmændenes Hjerter.

Det vilde have været en stor Lykke for vort Land og Folk, om man i Tide havde hørt og gjort mere derefter.

Andersen-Rosendal sagde ofte paa sine gamle Dage, at han nu var naaet til det Standpunkt, at han „aldrig ærgrede sig“. Hans Aands-evner var klare til det sidste. Begyndelsen til hans legemlige Svaghed var nok en Nikotinforgiftning.

Da Lægen spurgte ham, hvormange Cigarer han røg, svarede han: „Jeg tæller dem ikke; naar jeg gaar ud om Morgenens, fylder jeg Lommerne, men naar jeg kommer hjem om Aftenen, er Lommerne tomme!“

Hvortil Lægen svarede: „Det er frygteligt!“ Hertil riposterede Andersen-Rosendal: „Ja, men jeg ryger dem ikke alle selv, thi naar jeg møder nogle bekendte paa Vejen, byder jeg dem altid en Cigar!“

Andersen-Rosendals store og gode Arbejde i Samfundets Tjeneste fik forholdsvis tidligt en vis Paaskønnelse ved, at han i 1882 — antagelig paa Indstilling af den rettænkende Stiftamtmand *Heltzen* — blev udnævnt til Ridder af Dannebrog; men det varede over 20 Aar, før der kom mere Anerkendelse; det daværende Styre saa ikke med milde Øjne paa A.-R., først i 1904 blev han *Etatsraad*. — Andersen-Rosendal stod blandt de første gode Mænd i en Mængde Foreninger og store Foretagender, men det største, han opnaaede, er dog maaske dette, at han er den eneste af *alle danske Skolelærere*, der naaede at blive *Etatsraad*.

Som det vil forstaaes af det her anførte, var *Etatsraad* Andersen-Rosendal en Mand, der vejede og fyldte, hvor han kom i det offentlige Liv; saaledes var han ogsaa i sit smukke og hyggelige Hjem, hvilket pristest af alle, som kendte det. Han var den hyggelige, omgængelige og kærlige Familiefader, omgivet af en prægtig Hustru og 4 dygtige Børn, der alle kom i gode Stillinger.

Naar vi nu ser tilbage over Andersen-Rosendals Liv, kan man ikke undgaa at forbavses over, at det virkelig lykkedes for ham — trods stor Modstand — at naa saa meget og faa dette udført saa godt, som det skete.

Han var, som det fremgaar af ovenstaaende, Sjællænder af Fødsel og var den 8de af 9 Søsken fra et lille, fattigt Lærerhjem i Hol-

bæk Amt, hvor hans Slægt hørte hjemme i Bondestanden gennem mange Slægtled. Farfaderen, *Anders Nielsen* (f. 1738, d. 1798), var Gaardfæster i Bredtved i Aagerup Sogn ved Holbæk Fjord, og Farmoderen hed *Maren Christensdatter*. Oldefaderen, *Niels Olujsen* (f. 1700, d. 1743), var Gaardfæster i Torup i samme Sogn, han blev viet i Aagerup 1723 til *Karen Larsdatter*.

Etatsraad J. Fr. Andersen-Rosendal

Andersen-Rosendals Morfader, *Folmer Jensen* (Tingmand) og Mormoderen, *Karen Christensdatter*, havde et lille Husmands-

sted i Høje-Taastrup. Han havde saaledes alle sine Forfædre paa Sjælland. Derimod var hans Hustru, som tidligere nævnt, af jydsk Oprindelse.

Men hans egen Livs- og Hovedvirksomhed blev, som vi har set, lagt paa Fyen, og hans Navn blev godt kendt overalt i hele Danmark.

I Foraaret 1905 solgte Andersen-Rosendal sin Gaard og flyttede til Odense. 1½ Aar efter, i Slutningen af November 1906, blev han angrebet af en svær Hjerneblødning, der hurtigt afsluttede hans rige og virksomme Liv den 2. December 1906.

Mange trofaste Venner fulgte hans Baare fra St. Knuds Kirke til Graven paa Odense Kirkegaard, og her blev der Aaret efter sat et prægtigt Mindesmærke med en *Bronceportrætbuste* af Th. Edelmand.

* * *

Ære og Fred være med Mindet om Etatsraad J. Fr. Andersen-Rosendal!